

Т.В. Онінко

Полтавський університет споживчої кооперації України, Україна

РОЛЬ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ У ВИРІШЕННІ ПРОДОВОЛЬЧИХ ПРОБЛЕМ У 20-і рр. ХХ ст.

У статті зроблено спробу розкрити роль споживчої кооперації України щодо вирішення продовольчих проблем періоду непу. Зазначено, що продукція хлібопекарських підприємств споживчої кооперації сприяла усуненню продовольчих ускладнень, особливо в період неврожаю 1921 – 1922 рр. та економічної кризи 1923 р. Підкреслено, що хлібопекарські підприємства споживчої кооперації змогли зробити суттєвий внесок у забезпечення потреб зростаючого населення промислових центрів і новобудов під час індустріалізації, витіснивши зі споживчого ринку приватного конкурента.

Забезпечення населення якісними продуктами харчування, на жаль, ще не стало пріоритетним завданням сучасної соціально-економічної політики України. Без вирішення продовольчої проблеми та забезпечення населення якісними продуктами і товарами першої необхідності не варто сподіватися на збереження здоров'я нації, зростання її чисельності та покращення харчування. У зв'язку з цим цікавим видається досвід хлібопекарської галузі споживчої кооперації України 1920-х рр., який вона отримала в умовах конкурентної боротьби за споживчий ринок в роки непу. А отже, **метою даної статті** є розкрити роль споживчої кооперації України у напрямку вирішення питання продовольчих проблем, зокрема хлібопекарства, у часи нової економічної політики.

Наукові праці про господарську діяльність споживчої кооперації в 1920-і рр. практично не містили даних про становлення кооперативного хлібопечення [1-3]. Певна інформація про забезпечення членів робітничої кооперації хлібом наведена у дослідженні П. Кожаного, написаному з партійно-класових позицій [4]. Автор схарактеризував роль робітничої кооперації у період непу у справі покращення добробуту робітничого класу, але хлібопечення як окрема галузь не була предметом вивчення. У середині 20-х рр. ХХ ст. з'явилася брошура Г. Кремнева [5], у якій він зробив спробу з'ясувати історію становлення хлібопекарської справи кооперативними організаціями. Однак більше уваги автор приділив історії хлібопечення в країнах Західної Європи. І хоч у брошурі наведені окремі дані щодо перших кооперативних хлібопекарень у Російській імперії, проте проблеми становлення та розвитку кооперативного хлібопечення в Україні не розглядалися. У книзі С. Зарудного містяться окремі факти про пекарні споживчої кооперації в роки непу [6]. Деякі матеріали про кооперативні пекарні в 1920-і рр. запропоновано у статистичних виданнях уряду УСРР [7], але ці дані далеко не повні та не точні, до того ж існують великі розбіжності навіть у рамках одного видання.

На початку 1950-х рр. деякі факти про налагодження кооперативного хлібопечення в другій половині 20-х рр. ХХ ст. наводив у підручнику з історії споживчої кооперації СРСР Я.А. Кістанов [8]. Видання цікаве тим, що в ньому відображені, хоч і з більшовицьких позицій, загальні тенденції зародження та росту хлібопекарської справи у системі споживчої кооперації СРСР. У колективній розвідці [9] науковців та працівників апарату Укоопспілки, надрукованій у другій половині 1960-х рр., побіжно згадано про хлібопекарські підприємства споживчої кооперації, проте глибокий аналіз матеріалів відсутній.

Вивчення наявної літератури засвідчує, що питання про зародження та становлення кооперативного хлібопечення і його залучення до здійснення соціально-економічної політики держави у сфері постачання в 1920-і рр. практично не було предметом наукового дослідження. Внесок хлібопекарської галузі споживчої кооперації у забезпечення різних верств населення в період непу до сьогодні залишається недослідженим у зв'язку з обмеженою кількістю виявлених та опрацьованих матеріалів. Тож метою наукової розвідки є з'ясування ролі хлібопекарських підприємств споживчої кооперації України у вирішенні продовольчих проблем у роки непу. Джерельною базою даної статті стали архівні дані, матеріали періодичних видань, а також виявлені статистичні дані про виробничу діяльність споживчої кооперації України в 1920-і рр., з яких автору довелося виокремлювати необхідну інформацію.

Загострення продовольчої кризи у кінці 1920-х – на початку 1921 рр. передусім потребувало вирішення проблеми забезпечення населення хлібом. Ситуація на споживчому ринку ускладнювалася неврожаєм, який з літа 1921 р. охопив південні райони України. Отримавши право на відродження господарської діяльності, споживча кооперація розпочала створення хлібопекарської промисловості, метою якої було забезпечення членів кооперативів хлібом за цінами, нижчими від приватних. Проведений аналіз зібраних та узагальнених даних засвідчує, що протягом 20-х рр. ХХ ст. хлібопекарська галузь стала не лише важливою складовою діяльності споживчої кооперації України, але й дієвим засобом вирішення продовольчих проблем, помічником держави у забезпеченні населення продуктом першої необхідності.

Голод 1921 – 1922 р. спонукав організації споживчої кооперації взятися до справи хлібопечення з тим, щоб забезпечити населення міст, а також допомогти голодуючим у неврожайних губерніях. Першими почали випікати хліб кооперативні організації тих губерній, де була велика загроза голоду, зокрема Миколаївської, Запорізької та Одеської. Одночасно виникли пекарні на Харківщині, Київщині та Полтавщині, бо саме ці регіони вважалися більш забезпеченими хлібними ресурсами, а відтак сюди стікалось найбільше голодуючих.

Позаяк матеріальну підтримку щодо налагодження хлібопечення держава спочатку не надавала, кооперативним організаціям доводилося самостійно шукати шляхи розв'язання проблеми, зокрема займатися придбанням необхідного для хлібопекарської справи устаткування. Від перших кроків становлення хлібопекарських підприємств кооператори, намагаючись зробити їх рентабельними, шукали можливості збільшення випуску обсягів продукції та зниження ціни. Так, певна економія випікання хліба була досягнута Харківським споживчим товариством, яке впровадило більш дешеве на той час нафтове опалення і нове устаткування. Перехід на безперервне випікання сприяв тому, що обсяги щоденної хлібної продукції становили 3 тис. пудів. Безумовно, це певною мірою поліпшувало забезпечення населення Харкова хлібом [10]. Прикметно, що в умовах конкурентної боротьби за споживчий ринок споживча кооперація відразу почала приділяти увагу якості хлібної продукції.

Більш результативною була хлібопекарська діяльність робітничої кооперації. Протягом 1921 р. президія Уцербкоопу (Центрального робітничого кооперативу України) не лише запропонувала ряд постанов у галузі кредитування хлібопекарської справи, але й надала робкоопам та міським споживчим товариствам допомогу в організації хлібопечення. Вдалим виявився досвід Полтавського губробкоопу, який разом із профспілкою харчовиків протягом 1922 р. відкрив дві пекарні. Щоденна випічка хліба досягала 350 пудів, що забезпечувало третину потреби населення міста. Ціни на продукцію цих пекарень у Полтаві були на 30 % нижчими за приватні [11, арк. 9].

У 1923 р., коли з новою силою постала проблема забезпечення населення продуктами харчування та товарами у зв'язку зі спекуляцією, питання хлібовипікання набуло ще більшої ваги. Розуміючи свою відповідальність перед споживачем у період помітного зростання цін на продукти та товари першої необхідності, президія правління Центральної спілки споживчих товариств України (Вукоопспілки) у серпні 1923 р. ухвалила терміново створити комісію для розробки в тижневий термін конкретних пропозицій щодо якомога ширшого забезпечення робітників Києва хлібом за цінами, нижчими від приватних [12, арк. 117]. Як бачимо, у скрутних продовольчих ситуаціях кооператори всіляко намагались боротися зі спекулятивними цінами.

Організації споживчої кооперації, яким доводилося працювати у складних умовах фінансово-економічної кризи 1923 р., продовжували шукати шляхи поліпшення забезпечення населення хлібом. Так, Полтавське міське споживче товариство пішло на співпрацю з державним товариством «Хлебопёк», відкривши спільно 7 пекарень. Щоб продукція цих пекарень не потрапляла до спекулянтів, вживалися певні заходи контролюючого характеру, а саме: 75 % хліба населення отримувало через розподільники, решта – надходила до різних закладів [13, с. 65]. Кременчуцький Центральний робітничий кооператив (ЦРК) тоді також уклав угоду з товариством «Хлебопёк» і в 1924 р. почав випікати та продавати хліб, на 40 – 50 % дешевший за приватний [14].

Оскільки потужність хлібопекарень споживчої кооперації за браком коштів на той час була невеликою, забезпечення кооперативним хлібом становило приблизно третину потреби міського населення. Наприклад, Миколаївський робкооп задовольняв 30 % потреби міста, випікаючи щоденно 800 пудів хліба. Більш вагомі результати щодо налагодження хлібопечення були досягнуті підприємствами робітничої кооперації в Одесі та Харкові (задовольняли 40 – 50 % потреби міст) [11]. Відзначимо, що ці результати хлібопекарень цілком базувалися на господарській ініціативі кооператорів, які навіть в умовах економічних негараздів вишукували можливість зберегти виробничі потужності своїх підприємств.

До весни 1924 р. майже всі великі робітничі кооперативи України, а також більшість міських споживчих товариств мали власні хлібопекарські підприємства. Відповідно зросла кількість хлібних магазинів споживчої кооперації. Наприклад, у лютому 1924 р. сесія уповноважених Харківського споживчого товариства відзначила, що в місті діють 11 кооперативних пекарень, які забезпечують продукцією 15 хлібних магазинів. Кооперативні пекарні як у Харкові, так і в інших містах України працювали у 2 – 3 зміни. У цілому хлібна продукція у цей період була на 20 – 50 % дешевша, ніж у приватного господаря [15, с. 45].

Керівництво республіки постійно звертало увагу кооператорів на необхідність максимального охоплення населення, насамперед робітників, продукцією кооперативного хлібопечення. Питання підтримки робітничого класу дешевим хлібом ставало все більш актуальним. Підтвердженням цього є рішення Політбюро ЦК КП(б)У, яке в постанові від 8 листопада 1924 р. вимагало від Катеринославського ЦРК розвинути хлібопечення з метою забезпечення не менше 50 % потреби робітників промислових підприємств міста [16, арк. 17].

Партійне та державне керівництво УСРР, усвідомлюючи значення діяльності споживчої кооперації щодо забезпечення населення дешевим хлібом та маючи на меті зростання обсягів його виробництва, почало надавати кооператорам матеріальну підтримку, включаючи довготермінові кредити. Саме тоді за підтримки держави розпочалась механізація процесу хлібовипікання в пекарнях споживчої кооперації. Першими механізоване хлібовипікання в 1924 р. запровадили Артемівський, Сталінський та Одеський ЦРК, Харківське міське споживче товариство – тобто великі промислові центри.

Одеський ЦРК, наприклад, маючи 11 механізованих хлібопекарень, облаштував нові печі, добова продуктивність яких у жовтні 1924 р. досягла 3,5 тис. пудів [17, арк. 5]. Усі пекарні працювали в три зміни, що дозволило на 40 % забезпечити загальні потреби міста в хлібі [18, арк. 42]. Питання хлібозабезпечення населення Одеси регулярно відстежував губком правлячої партії, про що свідчать його директиви кооператорам щодо покращення якості хліба в максимально короткий термін, а також регулярні звітні дані Одеського ЦРК [17, арк. 33].

З кінця 1924 р. за підтримки держави робітнича споживча кооперація Харкова, Києва, Катеринослава, Миколаєва та інших промислових центрів почала споруджувати хлібозаводи з метою збільшення продукції [4, с. 112]. Так, Харківський ЦРК для збільшення обсягів та покращення якості хліба збудував хлібозавод, потужність якого при роботі у дві зміни сягала 3 тис. пудів хліба на добу [19]. У цілому завдяки розпочатій механізації виробничого процесу випічка хліба Харківським ЦРК за рік зросла на 306 % (на 1 січня 1924 р. – 32 561 пуд, на 1 січня 1925 р. – 132 235 пуд.). При цьому ціни на продукцію хлібозаводу були на 15 – 80 % нижчими за ринкові [20]. Запорізький ЦРК, розпочавши механізацію хлібопекарні, збільшив щоденну випічку від 300 до 500 пудів. Це дозволило у 1925 р. забезпечити хлібом 45 – 50 % потреби робітників м. Запоріжжя [21, арк. 76]. Залучивши власні кошти та отримавши певну підтримку держави, розпочали механізацію і робітничі кооперативи первинної ланки.

Усього ж протягом 1924 – 1925 рр. в Україні працювало і забезпечувало населення хлібопродукцією 148 пекарень, що перебували у власності споживчої кооперації [22, с. 29].

Проте керівництво республіки вважало за необхідне збільшити обсяги кооперативного хлібопечення. Квітневий (1925 р.) Пленум ЦК КП(б)У доручив ЦК проаналізувати питання щодо забезпечення хлібом міст і робітничих селищ України. Відзначалася важливість максимальної механізації процесу кооперативного хлібопечення [23, с. 337]. Для термінового вирішення проблеми механізації кооперативного хлібопечення у промислових центрах ЦК КП(б)У звернувся до ЦК РКП(б) із проханням виділити уряду України 1 млн крб. [24, арк. 29].

Організації споживчої коперації, виконуючи розпорядження липневого (1925 р.) Пленуму ЦК КП(б)У, зберігали тверді ціни на хліб в основних промислових центрах з подальшим їх зниженням [23, с. 337]. Постанова РНК УСРР від 12 лютого 1925 р. «Про санітарний догляд за виготовленням, сховом і продажем харчових продуктів» зобов'язувала хлібопекарські підприємства споживчої кооперації постійно приділяти увагу якісним показникам своєї продукції [25, с. 119].

На 1 липня 1925 р. стан хлібопечення України був таким: працювало 166 хлібопекарень споживчої кооперації, з них 35 % належало робітничій кооперації [24, арк. 88]. Хлібопечення в робкоопах України на середину 1920-х рр. посіло значне місце в їх торгових оборотах. За окремими даними, охоплення робкоопами хлібного ринку в промислових центрах складало в середньому 75 % потреби робітників [26, арк. 47]. Завдяки господарській ініціативі кооператорів хлібопечення стало одним із важливих напрямів виробничої діяльності споживчих товариств та їх спілок.

Політика індустріалізації, запроваджена більшовиками в грудні 1925 р., посилила роль хлібопекарських підприємств споживчої кооперації у забезпеченні швидкозростаючого населення промислових міст та новобудов республіки. Перша Всеукраїнська конференція КП(б)У, що проходила у жовтні 1926 р., звернула увагу на необхідність термінового розширення обсягів роботи споживчої кооперації щодо покращення постачання хлібною продукцією в промислові райони України [23, с. 447].

Механізація хлібопекарської галузі споживчої кооперації стала нагальною потребою часу. Спочатку держава намагалась перекласти весь тягар індустріалізації хлібопекарської галузі споживчої кооперації на плечі пайовиків та кооператорів. Проте необхідність залучення широких верств населення до створення промислових об'єктів у надзвичайно короткі терміни, а відтак важливість покращення їх продовольчого забезпечення спонукали органи влади звернути увагу на фінансування хлібопекарської галузі споживчої кооперації.

Проте, як засвідчують виявлені дані, матеріальна допомога держави споживчій кооперації України на механізацію хлібопечення спочатку була незначною. Зокрема, за період з кінця 1924 до 1926 рр. у цю справу було вкладено 1 млн 900 тис. крб., із них 1 млн крб. виділили робітничі кооперативи та господарські органи, 200 тис. крб. фінансувало пайове товариство «Електрохліб» і 645 тис. крб. у вигляді довгострокового кредиту (3 – 5 років) було отримано від держави [27, с. 36].

У 1926 р. у Держплані УСРР виникли проблеми з приводу фінансування процесів механізації хлібопекарських підприємств. Наслідком стало те, що український уряд виключив зі свого кошторису 300 тис. крб., запланованих на допомогу споживчій кооперації на 1926 – 1927 рр. У зв'язку з цим зацікавленим сторонам – Вукоопспілці, Уцербкоопу та «Електрохлібу» – довелося терміново шукати додаткові джерела фінансування механізації хлібопечення в Україні. Була проведена мобілізація коштів кооперативних та інших господарських органів, розроблені заходи щодо економії та зниження організаційних витрат у хлібопекарській справі [27, с. 37].

Прикладом продуманого підходу до раціоналізації господарської діяльності є спорудження та механізація у 1926 р. хлібозаводу Одеського ЦРК, у який 250 тис. крб. вклала держава і 100 тис. крб. – робітнича кооперація. Для економії коштів при спорудженні та механізації було вирішено будувати хлібозавод на базі колишньої приватної макаронної фабрики. Щоденна потужність хлібозаводу Одеського ЦРК становила 3500 пудів хліба, що дозволило охопити 50 – 60 % потреби населення. До того ж проведена механізація виробництва на хлібозаводі дозволила вивести робітників із підвальних антисанітарних приміщень [28, с. 55].

Масштаби суттєвого розширення та технічного переоснащення хлібопекарської галузі споживчої кооперації викликали нагальну потребу у створенні фонду механізації хлібопечення. Для цього держава у 1927 р. виділила 1,5 млрд крб. у вигляді кредиту. 10 млрд крб. на механізацію хлібопечення вишукали споживчі товариства та їх спілки. Джерелами отримання названої суми були: по-перше, надходження за цільовим призначенням; по-друге, щорічне відрахування – 10 % чистого прибутку робкоопів у фонд промислового будівництва; по-третє, залучення до механізації хлібопечення зацікавлених у цьому місцевих господарських органів (заводських підприємств, рудоуправлінь, шахт); по-четверте, довготермінові кредити Українбанку [29, с. 35]. Зокрема, робітнича кооперація уклала 1926 р. з Українбанком угоду на отримання короткотермінового кредиту сумою 200 тис. крб. [28, с. 56].

Зумівши віднайти власні кошти на технічне переоснащення хлібопекарської галузі, організації споживчої кооперації республіки протягом другої половини 20-х рр. ХХ ст. провели її реконструкцію, що сприяло суттєвому підвищенню продуктивності виробничих процесів. Прикметно, що журнал «Кооперативный бюллетень» у 1926 р. з приводу радикальних змін у хлібопеченні писав: «Ми зараз стоїмо перед справжнім переворотом у цій галузі, що дасть нам можливість не лише наблизитись у наших теперішніх досягненнях до Заходу, але, оскільки можливо передбачити з досягнень у цьому робітничої кооперації України, вийти деякою мірою вперед» [30, с. 31].

З листопада 1925 р. у Харкові почав діяти великий хлібозавод споживчої кооперації, обладнаний найсучаснішою на той час технікою (він був другим у СРСР після подібного хлібозаводу в Москві). Протягом 1926 – 1927 рр. передовим устаткуванням вітчизняного та голландського виробництва були обладнані хлібозаводи споживчої кооперації в Запоріжжі, Катеринославі, Києві, Луганську, Полтаві, Вінниці, Прилуках, Житомирі, Кременчуці, Миколаєві, Макіївці та інших містах.

Протягом другої половини 1920-х рр. партійно-державне керівництво України не раз вимагало від кооператорів відшукати способи зниження цін на продукцію хлібопекарських підприємств. Маючи на меті витіснити приватний сектор з хлібного ринку, держава в директивному порядку намагалась впливати на кооперативні ціни. Так, 28 вересня 1926 р. Українська Економічна Рада за результатами доповіді Наркомторгу УСРР ухвалила: впорядкувати калькуляцію хліба; знизити ціни у розрахунку на 400 г нижчих сортів – на 0,5 коп. і вищих сортів – на 1 коп. Окрім цього, було висунуто завдання встановити максимальні ціни на хліб, у тому числі вироблений підприємствами споживчої кооперації [27, с. 35].

Ускладненням на шляху зниження цін на хлібну продукцію споживчої кооперації було коливання цін на борошно. Негативно позначались на цінах хлібопродукції підприємств споживчої кооперації встановлені місцевими органами влади умови оренди приміщень, які використовувались для хлібопечення. У 1926 р. виникли проблеми з оподаткуванням хлібопекарської галузі споживчої кооперації. Крім 3 % зрівняльного збору за торгівлю хлібом, пекарні платили 3 % за виробництво хліба. Як доповнення до перелічених зборів, податкові служби вимагали від хлібопекарів ще й сплати рентного збору та деяких інших зборів [27, с. 36].

Проведена механізація хлібопекарської галузі споживчої кооперації стала радикальним засобом здешевлення вартості хлібної продукції. Протягом 1926 – 1927 рр. хліб споживчої кооперації був здешевлений у середньому до 20 коп. за пуд [30, с. 31]. Наприклад, пекарні Конотопського ЦРК випікали хліб, якого вистачало у продажу лише на дві години. Пояснюється це тим, що ціна хлібини була на 2 коп. дешевшою, ніж у приватного виробника [28, с. 56]. Під впливом зниження цін на хліб у споживчій кооперації приватний ринок був змушений також зменшувати ціни.

Питома вага забезпечення пайовиків та некооперованого населення продукцією хлібопекарських підприємств споживчої кооперації з року в рік зростала. У 1926 р. охоплення населення хлібним ринком у великих містах та районах складало: Києві – 24 %, Одесі – 31 %, Харкові – 40 %, Миколаєві – 48 %, Донбасі – 50 %, Катеринославі – 69 % [31, с. 38]. Більш суттєвими були результати щодо робітничої кооперації, хоча виявлені дані іноді мають суттєві розбіжності. Так, охоплення робітників Слов'янського ЦРК хлібом кооперативної випічки у той період становило 90 % [32, с. 25]. За іншими джерелами, у 1926 – 1927 рр. забезпечення робітників України хлібом споживчої кооперації складало в середньому 67 %, у 1927 – 1928 рр., відповідно, 77 % [33, с. 61].

Хлібопекарська галузь споживчої кооперації України протягом 1920-х рр., отримуючи певний прибуток, поступово стала рентабельною. Вартість продукції хлібопекарських підприємств споживчої кооперації у 1925 – 1926 рр. складала 7,6 % від торговельного обороту [31, с. 34] і 8,6 % від загального обороту робкоопів [34, с. 47]. Не випадково журнал «Кооперативне будівництво» підкреслював: «Хлібопечення є найважливішою галуззю виробничої діяльності робітничої кооперації» [32, с. 27].

Згідно з дослідженнями вітчизняних науковців, зробленими у другій половині 1960-х рр., на 1 жовтня 1929 р. у системі робітничо-міської кооперації було 16 хлібоза-

водів і 336 пекарень, частка механізованого хлібопечення у цілому по республіці становила 52,4 %. Щорічний випуск продукції хлібо заводів споживчої кооперації зріс з 477 центнерів у 1924 р. до 5889 центнерів у 1928 – 1929 рр., тобто на 1100 % [9, с. 50].

Проведене автором статті дослідження дозволяє залучити до наукового обігу нові дані. На початок 1928 р. маємо такі показники: хлібопечення здійснювали 75 робкоопів, які мали 189 підприємств із загальним добовим виробництвом 65 тис. тонн хліба [32, с. 31]. На 1 жовтня 1928 р. 176 кооперативів, у тому числі 83 робітничих, здійснювали хлібопечення. Тоді споживча кооперація України всього мала 456 пекарень, із них у віданні робітничої кооперації – 319. Випічка за рік становила 6919 центнерів продукції [35, с. 50-51], а її вартість складала 142,4 млн крб., з них на робітничі кооперативи припадало 80,1 млн крб., сільські ж товариства тоді виробили продукції на суму 6 млн крб. У 1928 – 1929 господарському році питома вага хлібопечення у загальній продукції промисловості споживчої кооперації складала 47 %, що свідчить про зростання ролі цієї галузі у забезпеченні населення та вирішенні продовольчих проблем [36, с. 33].

Таким чином, споживча кооперація України протягом 1920-х рр. не лише зуміла започаткувати хлібопекарську справу, але й зробити її рентабельною галуззю своєї господарської діяльності. Продукція хлібопекарських підприємств споживчої кооперації сприяла вирішенню продовольчих проблем, особливо в період неврожаю 1921 – 1922 рр. та економічної кризи 1923 р. Завдяки проведеній механізації хлібопекарської галузі кооперативні організації змогли відіграти суттєву роль у забезпеченні потреб зростаючого населення промислових центрів у період індустріалізації. Завдяки власній господарській ініціативі та матеріальній підтримці держави хлібопекарські підприємства споживчої кооперації протягом другої половини 20-х рр. ХХ ст. потіснили приватного конкурента зі споживчого ринку. Цьому сприяла не лише проведена раціоналізація виробництва, але й постійний пошук кооператорами шляхів зниження цін, покращення якості і калорійності хлібної продукції.

Сьогодні, коли на ринку України спостерігається гостра боротьба за споживача, досвід споживчої кооперації попередніх десятиліть щодо налагодження хлібопечення з метою забезпечення різних верств населення потребує глибокого аналізу. Відродивши масштаби діяльності хлібопекарських підприємств, передусім у районних центрах і в сільській місцевості, випускаючи дешево, якісну і різноманітну хлібну продукцію, споживча кооперація змогла б зробити помітний внесок у забезпечення населення продуктом повсякденного попиту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Украинская потребительская кооперация к началу 1924 года. – Харьков : Вукоопспілка, 1924. – 32 с.
2. Височанський П.П. Коротка історія кооперативного руху на Україні / Височанський П.П. – Харків, 1925. – 180 с.
3. Краткий отчет Вукоопспилки за 1924 – 25 год. – Харьков : Книгоспілка, 1926. – 56 с.
4. Кожаный П. Рабочая кооперация и профсоюзы / Кожаный П. – М. : Труд и книга, 1925. – 119 с.
5. Кремнев Г. Хлебопечение в истории потребкооперации / Кремнев Г. – Ленинград, 1925. – 110 с.
6. Зарудний С. Споживча кооперація України на десяти роковини Жовтневої революції. 1917 – 1927 / Зарудний С. – Харків : Книгоспілка, 1928. – 43 с.
7. Краткий обзор рабоче-крестьянского правительства Украины за 1925 – 26 год. – Харьков : ВУЦИК, – 1927. – 49 с.
8. Кистанов Я.А. Потребительская кооперация СССР / Кистанов Я.А. – М. : Издательство Центросоюза, 1951. – 418 с.
9. Споживча кооперація Української РСР. 1917 – 1967. – К. : Экономика, 1967. – 208 с.
10. Борьба за дешёвый хлеб // Коммунист. – 1922. – 21 октября.
11. Державний архів Полтавської області. – Ф.Р – 1503. – Оп. 1. – Спр. 224. – Арк. 9.

12. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 296. – Оп. 1. – Спр. 1975. – Арк. 117.
13. Рабочая кооперация Украины за 1923 год. – Харьков, 1924.
14. Безродный Д. Кооперация крепнет / Д. Безродный // Пролетарий. – 1924. – 19 июля.
15. Кооператор Харьковщины. – 2006. – № 3 (7). – С. 45.
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1902. – Арк. 47.
17. Державний архів Одеської області. – Ф.Р. 303. – Оп. 1. – Спр. 928. – Арк. 5, Арк. 33.
18. Державний архів Одеської області. – Ф.Р. 303. – Оп. 1. – Спр. 1492 – Арк. 42.
19. В Уцербкоопі // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 23 вересня.
20. Підсумки праці ХЦРК // Вісті ВУЦВК. – 1925. – 23 вересня.
21. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф.Р. 1. – Оп. 1. – Спр. 1403. – Арк. 76.
22. Состояние товарооборота Украины (материалы к докладу Наркомторга УССР на 3-й сессии Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета). – Харьков : Издательство НКВТ, 1926.
23. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – К. : Политиздат Украины, 1976. – Т. 1: 1918 – 1941.
24. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2074. – Арк. 29, Арк. 88.
25. Збірник узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1925. – № 8. – Ст. 61.
26. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2086. – Арк. 47.
27. Текущие вопросы хлебопечения // Кооперативный бюллетень. – 1926. – № 32-33. – С. 35-37.
28. Механизация хлебопечения на Украине // Кооперативный бюллетень. – 1926. – № 1-2. – С. 55-56.
29. Векслерчик С. Текущие вопросы кооперативной промышленности и промышленного строительства / С. Векслерчик // Кооперативне будівництво. – 1927. – № 5. – С. 35.
30. Кооперативный бюллетень. – 1926. – № 34. – С. 31.
31. К совещанию по хлебопечению // Кооперативный бюллетень. – 1926. – № 18-19. – С. 34-38.
32. Коренков П. Хлебопечение рабочей кооперации Украины (Итоги за 1926 – 1927) / П. Коренков // Кооперативне будівництво. – 1928. – № 5. – С. 31.
33. Брон А. Як оцінювати діяльність робітничої кооперації 1927 – 1928 рр. / А. Брон // Кооперативне будівництво. – 1929. – № 14. – С. 61.
34. Кооперативне будівництво. – 1927. – № 2. – С. 47.
35. Кооперативне будівництво. – 1929. – № 7-8. – С. 50-51.
36. Кооперативне будівництво. – 1928. – № 22. – С. 33

Т.В. Онупко

Роль хлебопекарской промышленности потребительской кооперации Украины в решении продовольственных проблем в 20-е гг. XX ст.

В статье предпринята попытка раскрыть роль потребительской кооперации Украины в решении продовольственных проблем периода нэпа. Указано, что продукция хлебопекарских предприятий потребительской кооперации способствовала устранению продовольственных осложнений, особенно в период неурожая 1921 – 1922 гг. и экономического кризиса 1923 г. Подчеркнуто, что хлебопекарские предприятия потребительской кооперации смогли внести существенный вклад в обеспечение потребностей растущего населения промышленных центров и новостроек во время индустриализации, потеснив с потребительского рынка частного конкурента.

Т.В. Онупко

A Role of Breadbaking Industry of the Consumer Cooperatives of Ukraine in the Decision of Food Problems in the 20s of the 20th Century

In the article it is made attempt to open the role of the Ukrainian Consumer Cooperatives in the decision of food problems of the period of the New Economic Policy. It is specified that the products of breadbaking enterprises of the Consumer Cooperatives promoted elimination of food complications, specially in a poor harvest of 1921 – 1922 and an economic crisis of 1923. It is emphasized that breadbaking enterprises of the Consumer Cooperatives had brought the essential contribution to maintenance of requirements of rising population of industrial centres during industrialisation, having pressed the private competitor from the consumer market.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2009.